

Гауф Вільгельм

Біографія

ГАУФ, Вільгельм (Hauff, Wilhelm — 29.11.1802, Штутгарт — 18.11.1827, там само) — німецький письменник. Доля відвела сину чиновника зі Штутгарта, котрий прийшов у світ 29 листопада 1802 р., надзвичайно короткий час перебування на Землі. Він прожив усього 25 років, залишивши по собі дивовижну спадщину. Вільгельм Гауф (Хауф) родом з південнозахідної частини Німеччини — Швабії. Це батьківщина багатьох відомих письменників: Ф. Шиллера, К. Шубарта, Л. Уланда. Швабія відображена і на сторінках творів Гауфа. Знаменита казка "Холодне серце " розпочинається розгорнутим описом дивовижної країни Шварцвальда, гірські схили якої вкриває "незліченна кількість гінких могутніх ялинок", які розливають "живодайний аромат". Тутешні мешканці "високі на зріст, широкоплечі і надзвичайно сильні", їм притаманні "вільне дихання, зіркий погляд і суворий дух". Гауф був сином цієї землі. Стрункий, вродливий, з темно-синіми очима на блідому обличчі, він був навдивовиж товариською, дотепною, скромною і доброю людиною.

Після закінчення монастирської школи він продовжив навчання в Тюбінгені, старовинному німецькому місті, розташованому на берегах бурхливого Неккару, оточеного лісистими пагорбами, руїнами стародавніх замків і церков. Тюбінгенський університет, на богословському факультеті якого навчався Гауф, був у ці роки одним із центрів з вивчення національної історії та Середньовіччя. Чи не звідси розпочалася зацікавленість Гауфа історією Німеччини? Чи не на студентській лаві вперше виникло бажання написати роман про селянське повстання XVI ст.?

Верхня Швабія була знаменита й тим, що за часів Гауфа тут пам'ятали і легенди про минуле цієї землі, і особливо цінували людей, котрі вміли розповідати історію якнайцікавіше. Можливо, в цих оповідачів від народу навчився Гауф плести цікаві мережива своїх казок і новел?

Закінчивши університет, Вільгельм став вихователем в одній із дворянських сімей. Разом з нею він здійснив подорож у Францію, з величезною цікавістю познайомився з північною та центральною частинами Німеччини. За своє недовге життя він побував у Парижі, Брюсселі, Антверпені, відвідав Кассель, батьківщину братів Грімм, Бремен, топографічно точний опис якого ми знаходимо в одній із його останніх новел "Фантазмагорії у Бременській винарні", побував у Берліні, Лейпцигу, Дрездені.

Після повернення з подорожі в 1826 р. Гауф прийняв пропозицію відомого видавця Котта і став редактором літературного відділу популярної газети "Ранковий листок для освічених станів" ("Morgenblatt fur gebildete Stande"). На той час Гауф вже був популярний у читацькому середовищі. У 1826 р. був опублікований роман-пародія "Людина з Місяця, або Порух серця є голосом долі" ("Der Mensch vom Mond, oder Der Zug des Herzens ist des Schicksals Stimme", 1826). Роман вийшов під псевдонімом "Клаурен". Саме цей псевдонім належав авторові сентиментального роману "Мімілі"

("Mimili", 1816) Карлу Хойну, котрий розповідав на сторінках свого твору про винагороджену доброчесність цнотливої дівичі зі Швейцарії і покаране зло. У романі Гауфа йдеться про юного аристократа Еміля де Мартінеса, котрого називають людиною Місяця, оскільки він проживає в гостиниці "Місяць". Уже в цьому романі розкрився сатиричний талант письменника та його майстерність пародиста. Поява роману викликала обурення Клаурена, на яке Гауф відповів статтею "Суперечка з Клауреном". Уній він відповів не лише авторові "Мімілі", а й піддав серйозній критиці цілий напрям у німецькій літературі, яка була названа тривіальною і яку представляли романи та повісті К.Г. Шпіса, К.Г. Крамера, А. Лафонтена, А. Мейснера.

У 1826 р. вийшов друком роман "Ліхтенштейн" ("Lichtenstein"), написаний не без впливу В. Скотта. Про захоплення Гауфа творчістю автора "Уеверлі", "Тая Маннерінга", "Антикварія" та ін. романів свідчать залишені ним нотатки.

У творах В. Скотта німецького письменника приваблюють "епічність", майстерність у розкритті "розвитку духу епохи" та характеристики "звичайних" людей. Створюючи роман "Ліхтенштейн", Гауф прагнув до освоєння історичного жанру на німецькому матеріалі. "Романтична легенда" ("Roman-tische Sage") — так означив історію юного рицаря Георга фон Штурмфедера та його коханої Марі з роду Ліхтенштейн, яка перебуває в центрі роману Гауфа. Місцем дії стає Вюртемберг, а події відносяться до 1519 р., що став прологом до трагедії Великої селянської війни, перший акт якої розігрався в 1525 р. Але автор не ставить собі за мету якнайточніше відтворити історичні факти, він намагається передати "дух часу" (Zeitgeist) через сцени придворного життя Вюртемберзького герцога та його оточення, замальовки з життя бюргерів, що повільно і статечно проминає в багатих і міцних домах Ульма. У романі значне місце займають і народні сцени. Точним і яскравим малюнком вирізняються портрети історичних діячів, і поміж них образи старого полководця Фрундсберга, вождя рицарів-бунтівників Зікінгена, гуманіста У. фон Гуттена.

Однією з творчих удач письменника в романі можна вважати образ Волинщика з Хардта, селянина, учасника таємного союзу Бідного Конрада, шпільмана. Волинщику і рицарю Георгу ніколи не зрозуміти один одного, але вони опиняються разом, коли виникає необхідність воювати з князями, які не бажають визнавати "добре старе право". У романі відчуваються ностальгійні нотки письменника щодо минулого, але Гауф неоднозначно ставиться до повстання селян, яке зображує як страшний і сліпий бунт.

Ще у 1825 р. Гауф опублікував першу частину "Мемуарів Сатани", які вийшли під заголовком "Витяги з мемуарів Сатани" ("Mitteilungen aus den Memoiren des Satans"), а в 1826 р. побачила світ і друга частина. "Мемуари Сатани", як на це звертав увагу особисто Гауф, витримані в традиції "Фауста" Й.В. Гете. У сатирі змальовані яскраві соціальні типи університетських фразерів — демагогів, буршів та "іноземних політиків". Автор дотепно пародіює не тільки безглуздя, алогічність вчинків романтичних персонажів гофманівського типу, а й строкатість і фрагментарність стилю, характерного для письменників-романтиків і їхніх епігонів. Часто розповідь

переривається новелами, спогадами, коментарями, гумористичними нарисами, віршами.

Проте всесвітню славу здобули Гауфа не романи, а його новели та казки. Три томи казок Гауфа об'єднані спільною назвою "Казки для синів і дочок вельможних станів" ("Marchen fur und Tochter gebildeter Stande", 1826—1828) і утворюють три цикли; перший — "Караван", до якого увійшли відомі казки про каліфа-лелеку та Маленького Мука. У "Каравані" домінує "східний колорит", Другий цикл називається "Олександрійський шейх і його невільники" з відомою казкою про Карлика Носа, а третій — "Харчевня в Шпессарті" зі знаменитою казковою історією "Холодне серце" і переважанням творів з німецьким сюжетом.

Перший "Альманах казок" був опублікований у 1825 р. і відкривався програмною статтею "Казка як альманах" ("Marchen als Almanach"), в якій Гауф дав своє розуміння казки, її призначення. На думку автора, Казка — дочка королеви Фантазії, в країні якої ніколи не заходить сонце і завжди зеленіють ліси. Царська краса королеви Фантазії вічно молода і чарівна. Щедрою рукою вона обдаровує людей своєю любов'ю, інколи не помічаючи, що не всі з-поміж них здатні оцінити її щедрість. Втрата тими, котрі живуть на землі, цікавості до світу вигадки є причиною суму дочки Фантазії Казки. Люди проганяють її від себе. Світ розуму панує на землі, але Фантазія не здається. Вона, проживши багато століть, знає, що серцям, які зберегли близькість із природою, не закрилися для буяння уяви, не обійтися без Казки. І вона, накинувши на дочку плаття Альманаху, відправляє її на Землю, свято вірячи, що без Казки земне життя неможливе.

Переконаний у цьому й Гауф. Форма альманаху відкриває перед автором широкі можливості. Кожен із циклів об'єднаний єдністю теми, але в межах окремого циклу перед читачем проходить ціла вервечка оповідачів, позначених своєю манерою розповіді. Та й самі історії, які розповідають умілі оповідачі, аж ніяк не завжди можуть бути беззастережно зараховані до жанру казки. Сам автор досить обережний у жанрових означеннях своїх творів. Наприклад, історії про каліфа-лелеку і Маленького Мука означені як оповідання, а казка про Карлика Носа тільки на підставі втручання чарівних сил у долю героя може бути віднесена до володінь дочки королеви Фантазії.

Проте автор поводить доволі не лише із жанром, а й з побудовою своїх творів. Наприклад, історія про Петера-вугляра ("Холодне серце") з волі Гауфа виявляється розірваною сюжетно не пов'язаними з нею "Пригодами Саїда" і шотландською легендою "Стінфілдська печера". Не пропускає автор і зручної нагоди висловити в межах альманаху свої міркування зі суто теоретичних питань. Так, в циклі "Олександрійський шейх і його невільники" у казці "Карлик Ніс" Гауф продовжив розпочаті у програмній статті роздуми про специфіку казки та новели. Джерела казки він бачить у непогамованому бажанні людини "вознестися над повсякденністю", з одного боку, а з другого, — у прагненні до творчості і співпереживання, оскільки лише дух творчості дає відчуття свободи, стирає грань між дійсністю та вигадкою. І в цих поглядах на мистецтво Гауф є відданим учнем своїх великих попередників —

романтиків Новаліса та Е.Т.А. Гофмана. Як здібний учень, він зміг внести свій внесок у розвиток жанру. Казки Гауфа вирізняє особлива багатоколірність. Плаття Казки, виготовлене Фантазією, строкате. Гауф порівнював свої казки з килимом із яскравим і химерним візерунком, утвореним у результаті переплетення дійсності і вигадки. Основну увагу письменник приділяє сюжету, який вирізняється незначною кількістю несподіваних поворотів, "втручанням чарівного і казкового у звичайне життя". Психологічне мотивування вчинків героїв не є першочерговим завданням автора, він прагне захопити читача новими пригодами казкових персонажів, спричиненими втручанням чарівних сил.

Оповідну манеру Гауф вирізняє дивовижна увага до деталі, особливе відчуття речі, її кольору, форми, фактури. І зовсім неважливо, чи це буде опис скляної Людини з казки "Холодне серце", маленької скриньки з "Гаданого принца" чи рецепту королівського паштету з "Карлика Носа", — завдання полягає в тому, щоби привернути увагу читача, дати поштовх його уяві. У творах Гауфа дивним чином уживаються описи вигаданих казкових світів і етнографічно точні замальовки побуту та звичаїв далекого Сходу, рідної Німеччини.

Але все ж таки основна увага у казках Гауфа зосереджена на долі окремо взятої людини, за її несподіваними поворотами спостерігає сам оповідач, а разом із ним слухачі та читачі. У результаті на наших очах відбувається неймовірне: виявляється, що життя будь-якої людини поза залежністю від її соціального становища, життєвого досвіду, роду занять стає предметом зображення в жанрі, перш за все орієнтованому на увагу до чудесного і незвичайного. Г. уміє уявити життя людини як диво, а через те однаковою мірою нас захоплює і розповідь про вугляра зі Шварцвальда Петера Мунка, і про відважного молодцюватого малюка Мука, котрий вирушає мандрувати світами у даремних пошуках любові та співчуття, і про сина швеця Карлика Носа, і про кравецького підмайстра Лабакана, і про багдадського каліфа Хасида,

Не менш популярним поміж сучасників був і Гауф-новеліст. Відмінність між казкою і новелою він визначив таким чином: "... існують вельми цікаві оповідання, де не з'являються ні феї, ні чарівники, ні кришталеві палаци, ні духи, що подають рідкісні наїдки, ні птах Рок". Дія в цих оповіданнях "мирно здійснюється на землі", "у звичайному житті", і заплутана доля героя складається щасливо чи нещасливо "не за допомогою чаклунства, а завдяки йому самому чи дивному збігу обставин". Найбільшу популярність здобули такі новели Гауфа, як "Отелло" ("Otheilo"), "Жебрачка з Pont des Arts" ("Die Bettlerin vom Pont des Arts"), "Єврей Зюсс" ("Jude Suss"), "Портрет імператора" ("Das Bild des Kaisers"), "Співачка" ("Die Sanger"). Останньою новелою Гауфа була "Фантасмагорії у Бременській винарні" ("Phantasien in Bremen Ratskeller", 1827). Події, про які йдеться в новелі, відбуваються у винарні знаменитого міста Бремена в ніч на перше вересня, коли за традицією відзначається чергова річниця Троянди, покровительки знаменитого рейнського вина. Ця ніч стає ніччю спогадів. Дорогами пам'яті відправляється у мандрівку оповідач, віддаючи належну повагу традиції, започаткованої дідом: влаштовувати один раз на рік "високосний день", щоби

"посидіти і подумати над тими карбами, що нанесені за рік на дерево життя". Стежинка пам'яті химерно звивається по рідних для оповідача рейнських землях, пагорбах, вкритих виноградниками. На одному з поворотів постає батьківський дім, зігріті теплими спогадами обличчя матері, батька, діда, котрий дозволяв бавитися палицею із золотою головкою і мав дивовижну бібліотеку. Миготять роки, а разом із ними і спогади про прочитані книги, пройдені дороги, пережиті події.

Нитку спогадів перериває бій міського годинника, удари якого говорять про те, що настала опівніч. І з останнім ударом годинника на ратуші у винарні починають відбуватися неймовірні події. Поважні, переповнені добрим рейнським вином бочки оживають, і під головуванням фрау Троянди та поважного Бахуса подорож продовжується. Протягом усієї оповіді звучить ностальгія за минулим, зображеним у новелі як прегарний, добрий час. Автор не втомлюється прославляти радощі життя: кохання, дружбу, працю, спрямовану на прикрашення та процвітання землі. Реальність і вигадка у новелі виявляються тісно переплетеними, але в цьому винні не тільки чарівні сили.

Твори Гауфа давно і цілком заслужено знані в усьому світі. Багато разів видавалися вони і в Україні. Вперше вони вийшли друком у 1911 і 1913 роках у Києві в перекладі Олександра Олеся з ілюстраціями І. Бурячка.

Тв.: Укр. пер. — Маленький Мук. — К., 1957. Рос пер. — Сказки. — Москва, 1988. Літ.: Уланд Л. На ранню смерть Вільгельма Гауфа // Уланд Л. Стихотворения. — Москва, 1988. В. Дудова